

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

В статті проаналізовано підготовку майбутнього педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти, визначено проблеми, напрямки та перспективи удосконалення їхньої компетентності. Доведено актуальність та доцільність дослідження проблеми готовності педагогів до роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: підготовка майбутнього педагога, співпраця, “особлива” дитина, інклюзивне середовище, освітні практики.

“Найважливіше, що ми можемо зробити для батьків і їхніх дітей – вислухати, зрозуміти, підтримати, дати надію та бути з ними”

Джеймс Димер

Актуальність. “Діти з особливими освітніми потребами” – поняття, яке широко охоплює всіх дітей, чий освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно зокрема стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, дітей-інвалідів, дітей із соціально вразливих груп та інших.

Одна з найтривожніших ознак нинішньої демографічної ситуації – зростання кількості дітей, які мають психофізичні особливості, і тих, яких відносять до “групи ризику”. За офіційними даними департаменту медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України 1,5% від загальної кількості дітей країни мають порушення психофізичного розвитку. За статистичними даними, із 129 тис. дітей з особливими освітніми потребами, які інтегровані до загальноосвітніх навчальних закладів, 45 відсотків складають діти з інвалідністю.

Дані психолого-медико-педагогічних консультацій, що функціонують в Україні, засвідчують, що дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку становить 12,2% від загальної кількості дітей у країні.

У межах міжнародного руху “Освіта для всіх” (Education For All (EFA)), ініційованого ЮНЕСКО, першочерговим завданням суспільного розвитку стає забезпечення кожного правом на отримання якісної базової освіти. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема задоволення освітніх потреб дітей і молоді з обмеженими можливостями, зокрема проблема інклюзивної освіти.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних навчальних закладах є корисним, як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з типовим рівнем розвитку, членів родин та суспільства загалом. Якщо інтеграція передбачає спрямовувати зусилля для введення дітей з особливими освітніми потребами у регулярний освітній простір, пристосовуючи дитину до вимог закладу, то інклюзія пристосовує заклади та їх освітню філософію до потреб усіх дитини – як обдарованих дітей, так і тих, котрі мають особливі потреби. Інклюзія – особлива система навчання, яка забезпечує навчання за індивідуальними навчальними планами та систематичним медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом, охоплює різноманітний контингент учнів та диференціює освітній процес, відповідаючи на потреби учнів усіх груп та категорій, формує створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку[2].

З метою організаційно-методичного забезпечення підготовки педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інститутах післядипломної педагогічної освіти створено відповідні структурні підрозділи (лабораторії, сектори). Разом із тим, у системі курсової підготовки передбачено лекційно-практичні заняття для слухачів з теми “Особливості інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній простір”.

Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України розроблено навчальний курс та навчально-методичний посібник до нього “Вступ до інклюзивного навчання”, який включено до навчальних планів інститутів педагогічної освіти.

Впродовж 2011 року розроблено навчальний курс “Вступ до інклюзивної освіти” та навчально-методичні посібники “Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання”, “Основи інклюзивної освіти”, “Лідерство в інклюзивній школі” та практичні посібники “Інклюзивна освіта”, “Як зробити школу інклюзивною”, “Український жестівник для батьків”.

З метою реалізації Плану організації виконання Указу Президента України від 19 травня 2011 року № 588 “Про заходи щодо розв’язання актуальних проблем осіб з обмеженим фізичними можливостями” Міністерством спільно з Національною академією педагогічних наук України розроблено відповідні заходи щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання, розширення застосування у сфері освіти дактильно-жестової мови як засобу спілкування та розроблення програм для дітей з помірною розумовою відсталістю [3].

Аналіз досліджень. Здебільшого дослідження вчених зосереджено на проблемах навчання, виховання та розвитку дітей з психофізичними вадами в умовах масового навчального закладу (М.Безруких, О.Гонєєв, С.Єфімова, Т.Ілляшенко, Г.Кумаріна, Н.Ліфінцева, В.Петрова, Н.Стадненко, В.Тарасун, Н.Ялпаєва), побудові педагогічних моделей інклюзивного навчання дітей з різними типами онтогенезу (В.Бондар, В.Засенко, А.Колупаєва, І.Мамайчук, В.Назарина, Т.Сак, В.Синьов, В.Тарасун, О.Хохліна, С.Шевченко, Л.Шипіцина, Н.Шматко), підготовки педагогічних кадрів до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти (А.Аніщук, О.Воробйова, О.Мартинчук, Т.П’яткорова, Г.Сіліна)[4].

Водночас спеціальних досліджень щодо підготовки педагогів до роботи з батьками в умовах інклюзивної освіти майже не проводиться, системного розгляду означеної проблеми не порушено.

Мета статті – аналіз системи підготовки майбутніх педагогів до роботи з батьками в умовах інклюзивної групи.

Виклад основного змісту. Проблема підготовки педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти передбачає перш за все наукове обґрунтування педагогічних наук, соціальних, загальнокультурних та професійних вимог до особистості та професійної діяльності.

Вивчення стану даної проблеми призвело до необхідності багатоаспектного дослідження діяльності педагога ДНЗ, вироблення науково-обґрунтованих вимог до спеціаліста й процесу його формування в умовах інклюзивної освіти.

Вивчивши та проаналізувавши педагогічну діяльність вихователя, навчально-виховний процес у ВНЗ, ми узагальнили систему підготовки педагога до роботи з дітьми з проблемами розвитку.

Для проведення результативної корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими потребами педагог має володіти певним обсягом різноманітних знань – професійні знання педагога.

Аналізуючи навчально-методичне забезпечення освітнього процесу ДНЗ прослідковуємо у програмі виховання і навчання дітей від 2 до 7 років “Дитина” (2012) розділ “Діти з особливими освітніми потребами”, який охоплює освітні завдання у роботі з дітьми означеної категорії, виділено показники успішної педагогічної роботи, розкрито її зміст, виокремлено показники компетентності дітей з особливими освітніми потребами та подано поради батькам, чії діти потребують особливої уваги. У Програмі зазначено, що готовність закладу до роботи з дитиною, яка має особливі потреби, насамперед – це психологічна готовність вихователя, що передбачає бажання допомогти такій дитині та її батькам. Окреслено необхідний рівень компетентностей вихователя, який передбачає також проведення просвітницької діяльності з батьками усіх дітей колективу[1].

Важливим завданням ВНЗ в процесі підготовки майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах інклюзивного простору є створення моделі підготовки майбутніх педагогів до роботи з батьками дітей в умовах інклюзивного середовища. Доцільним у процесі планування роботи передбачити ознайомлення із нормативно-правовою базою, зосередити увагу на трактуванні понять, особистісно-орієнтованій моделі навчання, обговорити умови співпраці адміністрації, класного керівника, допоміжного персоналу з батьками не лише “особливих” дітей. Досвід такої роботи залежить від того, яким чином загальноосвітні навчальні заклади тлумачать і реалізують своє бачення роботи з батьками.

Завдання вищезначеної підготовки майбутніх педагогів передбачають обговорення чинників, які допомагають закладу освіти, сприяють залученню батьків до активної участі в ухваленні всіх рішень, що стосуються дитини. Як у межах колективу закладу створити сприятливу атмосферу, коли педагогічний колектив та колектив батьків дружньо налаштований і допомагає в усьому; постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і закладом; сприймання батьків як колег.

Важливою умовою співпраці є усвідомлення того, що батьки та родини посідають чільне місце в освіті своїх дітей. Основу для розуміння родин та їхньої готовності до співпраці забезпечує сімейна системна теорія. Ця модель складається із сукупності так званих родинних характеристик, що зумовлюють взаємодію, пов’язану з результатами сімейних функцій.

Серед цих характеристик такі:

- Члени сім’ї не діють ізольовано. Діти та батьки перебувають під впливом родинної системи, членами якої вони є.
- Так само як і освітні заклади вони є системами, що об’єднують адміністрацію, педагогів та учнів.
- Сімейні системи керуються у своїй діяльності впливом власної культурної та історичної спадщини, складу родини, де кожний із членів має індивідуальні психологічні та біологічні особливості.
- Сімейні системи створюються на різному ґрунті й характеризуються різноманітністю.
- Якщо діти живуть у сім’ї з певними традиціями поведінки, що відрізняються від правил, усталених у родинах їхніх однокласників, то в них можуть виникнути проблеми адаптації до суперечливих систем, які існують у школі.

- Коли в сім'ї відбуваються важливі події (народження дитини, хвороба одного із членів родини, переїзд на нове місце проживання), родинна система повинна відповідним чином адаптуватись. Ці зміни можуть бути раптовими чи поступовими, позитивними чи негативними. Педагоги мають знати, що відбувається в родині дитини, аби належним чином реагувати на це й надавати їй допомогу.
- Окрім того, сімейна система – відкрита, перебуває в постійному взаємообміні з навколишнім середовищем.

Засади узгоджуються з орієнтованою на сім'ю практикою, що дедалі активніше поширюється у вітчизняній освіті. Вона базується на переконаннях і цінностях, що:

- визнають важливість сімейної системи для розвитку дитини;
- поважають членів родин як людей, котрі ухвалюють рішення щодо дітей і самих себе;
- надають сім'ям допомогу в розвитку та вихованні дітей.

Для педагогів практика, орієнтована на сім'ю, означає визначення цілей і шляхів їх досягнення, узгоджених із родинами, що забезпечує вірогідність отримання бажаних результатів, упевненість і компетентність, здатність батьків і родичів ухвалювати рішення стосовно їхньої дитини та всієї родини впродовж усього життя. Педагоги мають бути підготовлені до роботи з усіма членами родини. Водночас і батьки мають бути готовими до співпраці з колективом закладу. Доведено: батьки беруть участь в освіті своїх дітей, коли переконані, що можуть бути залученими до цієї важливої роботи; коли відчують, що можуть бути корисними для своєї дитини; коли усвідомлюють, що школа спонукає їх до залучення.

Включенням дітей з ООП у загальноосвітній простір безпосередньо пов'язано з розумінням особливостей порушень розвитку дітей та їхніх потреб, а також з мірою здійснення пристосування середовища, з готовністю педагогів працювати з батьками.

Майбутньому педагогу важливо долучатися до освітніх практик, зорієнтованої на сім'ю:

- сім'ю необхідно вважати основним одержувачем послуг. Надаючи освітні послуги, слід враховувати потреби всіх членів родини, які займаються освітою дитини та доглядом за нею;
- підтримувати й шанувати рішення, які приймаються родиною. Що визнає важливість родини та пропонує фахівцям розглядати її як найважливіших учасників освітньої команди – головних людей, котрі відповідають за ухвалення рішень стосовно освіти їхньої дитини та піклування про неї. Діапазон такої співпраці може бути дуже широким: від індивідуальної роботи з педагогами для вирішення конкретних проблем до участі в батьківських радах, які, працюючи спільно з педагогічним персоналом, допомагають приймати рішення про навчальну програму закладу;
- надавати широкий спектр послуг, покликаних поліпшити функціонування дитини та родини; зважати на культурні особливості кожної сім'ї, забезпечувати доступ до офіційних громадських послуг (медичних, соціальних і громадських: бібліотеки, місця для відпочинку тощо).

Важливим завданням педагога є проведення роботи задля подолання упередженого ставлення до проблем сім'ї та дитини з ООП, оскільки інклюзія

передбачає толерантне суспільство, в якому допомога слабшому – обов'язковий елемент культури.

Родини дітей з особливими освітніми потребами відповідальні за них упродовж усього життя, відтак важливим завданням педагогів – допомогти батькам повірити в себе, у власні сили, аби вони могли подолати всі проблеми. До кожної родини слід знайти індивідуальний підхід, оскільки в кожній є свої потреби, можливості та пріоритети.

Отож освітні програми та готовність педагога до їх втілення у практичну діяльність мають впливати і на поведінку батьків, змінюють їхні сподівання щодо своїх дітей.

Важливо, щоб педагоги могли планувати різні види спілкування та взаємодії між родинами: спілкуватись у письмовій формі, особисті зустрічі тощо.

Запорукою добрих стосунків між освітнім закладом та сім'єю є повага, некритичне ставлення (без критики) та співчуття.

Особливістю підготовки майбутнього педагога є його позитивна налаштованість на співпрацю, вміння враховувати сімейні обставини тощо.

Для успішної взаємодії педагогів із сім'ями варто обговорити такі рекомендації:

- Чітке й послідовне наголошування на цінності дитини. Те, як працівники закладу обговорюють проблеми дітей під час формального й неформального спілкування, суттєво впливає на розвиток стосунків із сім'ями цих дітей.
- Ставити себе на місце батьків.
- Уміння бачити індивідуальність, боріться зі стереотипами.
- Наполегливість у створенні партнерства.
- Зацікавленість метою, яку визначено батьками дитини.
- Домовленість з батьками, в який спосіб вони хочуть обмінюватися з вами інформацією.
- Пошук ефективних форм планування й вирішення проблем.
- Розробка загальних рекомендацій на допомогу батькам почуватись у зручніше та впевненіше.

Підготовка майбутнього педагога має передбачати вміння поширювати практику “батьки – батькам” – батьківські групи підтримки дають змогу обмінюватися інформацією, надавати й отримувати емоційну підтримку, працювати разом для подолання спільних проблем.

Діяльність таких груп залежить від потреб і завдань батьків. Ці групи можуть поширювати інформацію, запрошувати фахівців для проведення лекцій і бесід, створювати центри сімейних ресурсів, групи догляду за дітьми тощо.

Поштовхом для створення груп підтримки має бути бажання батьків. Після обговорення організаційних питань можна призначити перші збори батьківської групи підтримки.

Завдання педагога долучитися до створення груп та проведення заходів, надання рекомендацій щодо їх проведення: визначте, хто вестиме перші збори (виберіть лідера або невелику групу батьків, які керуватимуть діяльністю групи); складіть порядок денний зборів (запропонуйте батькам відрекомендуватись і розповісти про себе; після цього можна переходити до вирішення організаційних питань; для обговорення специфічних проблем можна запросити фахівців; в процесі проведення заходу важливо не відхилятися від визначеної теми); визначте місце для зібрання (приміщення має бути зручним і просторим, тобто відповідати кількості людей у групі. За змогою воно має бути доступним для інвалідів); заздалегідь попереджайте

людей про захід (розвісити оголошення у школах, поліклініках, бібліотеках та в інших місцях, де їх можуть побачити зацікавлені особи та можливі майбутні члени групи).

Важливою складовою успішної співпраці є педагогічна толерантність і конфіденційність: родини дітей мають бути впевнені, що будь-яка інформація, яку вони дають усно чи письмово членам педагогічного колективу, не розголошуватиметься; первинним джерелом інформації про батьків мають бути вони самі (необхідно збирати лише ті відомості, які є важливими для роботи з дітьми); батькам не слід дозволяти переглядати записи, що не стосуються їхніх дітей; інформацію, одержану від дітей і батьків, слід надавати членам педагогічного колективу й консультантам лише в тому обсязі, який необхідний для роботи з дітьми; сім'ю слід повідомити про те, що було обговорено іншим працівникам школи чи фахівцям і чому (персонал закладу може давати письмову розписку стосовно того, що інформація не поширюватиметься. Якщо виникають сумніви в можливості передачі конфіденційної інформації іншим, спочатку необхідно спитати дозволу у членів родини. Єдиним винятком із цього правила є випадки можливого насильства та відсутності піклування про дітей).

Підготовка педагога має передбачати його вміння залучати батьків до ухвалення рішень в процесі: відбору, оцінювання й діагностики дітей; ідентифікації сильних якостей дитини та сфер, де вона відстає в розвитку; визначення цілей і завдань на навчальний рік; призначення послуг, які отримуватиме дитина та її сім'я; прийняття рішень про майбутні напрямки роботи з дитиною після завершення навчального року.

Працівники навчального закладу мають вміти створити таке середовище, де б дитина почувалась комфортно й упевнено, тобто враховувати принципи педагогічної діяльності, зорієнтованої на інтереси сім'ї – одне з найважливіших завдань адміністрації та педагогів і, водночас, перший крок на шляху налагодження довірливих, партнерських стосунків з родинами.

Висновок. Отож ефективність створення інклюзивного середовища в сучасних умовах залежить від співпраці колективу закладу з сім'ями дітей, які виховують особливу дитину, що передбачає спеціальні психолого-педагогічну підготовку педагога. Невід'ємною складовою навчально-виховного процесу ВНЗ має стати саме цілеспрямована підготовка майбутнього педагога до планування та організації роботи з батьками, що забезпечить комфортні умови розвитку усіх дітей в умовах інклюзивної освіти.

Саме такий підхід до означеної проблеми охоплює окрему складову моделі підготовки майбутнього педагога в сучасних умовах й може слугувати орієнтиром у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутнього спеціаліста, у системі профорієнтаційної роботи, у процесі вдосконалення кваліфікації працюючих спеціалістів.

1. Дитина: програма навчання і виховання дітей від 2 до 7 років / наук. кер. О.В.Проскура, Л.П.Кочина, У.В.Кузьменко, Н.В.Кудикіна ; Мін. осв. і наук., мол і спорту України, Головна упр. осв. і наук. викон. орг. Київміскради (КМДА), Київ. ун-т. ім. Б.Грінченка. – 3-тє вид. доопр. та доповн. – К. : Київ.ун-т. ім. Б.Грінченка, 2012. – 492с.
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А.А.Колупаєва. – К. : Саміт-Книга, 2009. – 272 с.
3. Про затвердження “Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки” : / Наказ МОН № 855 від 11.09.09 року.

4. П'яткова Т. Розвиток інклюзивної компетентності: швейцарський досвід / Т.П'яткова // Порівняльно-педагогічні студії. – 2012. – № 1 (11). – С. 93–98.

In the article the preparation of future teachers to work in inclusive education identified problem areas and prospects for improving their competence. The urgency and feasibility study on the readiness of teachers to work with parents of children with special educational needs.

Key words: training future teachers, cooperation, "special" child, inclusive environment, educational practices.

УДК 37.015.311

ББК 60.524.251

Надія Яшин

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню проблеми формування толерантності студентської молоді у контексті гуманізації сучасної вищої освіти. Здійснено аналіз науково-педагогічної літератури відповідно до теми дослідження. Висвітлено значення понять “гуманізація” та “гуманізм”. Розглянуто особливості гуманізації вищої освіти. З'ясовано місце толерантності в системі гуманістичних цінностей.

Ключові слова: гуманізація, толерантність, гуманізм, вища освіта, людяність, гуманістичний світогляд, особистість, виховання.

Постановка проблеми. У сучасному світі освіта розглядається як один із основних чинників духовного розвитку суспільства. Мета вищої освіти полягає у формуванні такого практичного світогляду людини, який би гармонійно поєднував у собі її професійну діяльність із загальнолюдськими цінностями. Проте брак культури та етикету, знецінення престижу освіченості та інтелектуальної діяльності, заниження моральних критеріїв поведінки та нетолерантне ставлення до інших людей – це невирішені проблеми у становленні життєвої позиції молоді.

У преамбулі Закону України “Про освіту” зазначається, що “освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами”, а стаття 6 даного закону пріоритетність загальнолюдських цінностей називає одним із основних принципів освіти [13]. Освіта повинна забезпечити руйнування старих стереотипів мислення, перейти від нівелювання особистості людини до проголошення її найважливішою цінністю держави. Більш того, процес гуманізації освіти й виховання толерантної особистості студента на сучасному етапі постає явищем міжнародного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам гуманізації системи освіти взагалі, й вищої школи зокрема, присвячені праці В. Андрущенко, Г. Балла, Е. Барбіної, І. Беха, Л. Богомоллова, А. Бойко, А. Бондар, Т. Буяльської, Е. Варламової, С. Гончаренка, Л. Даниленко, І. Зязюна, А. Касьянова, Б. Коссова, Ю. Костенко, І. Кузнецової, В. Кременя, З. Малькової, О. Мороза, Н. Ничкало, О. Рудницької, В. Семиченко, С. Степанова та ін. Толерантність у педагогічному контексті розглядалася у працях таких авторів, як М. Карандаш, Л. Завірюха, М. Боритко, О. Байбаков, П. Комогоров, Ю. Тодорцева, Т. Білоус, Я. Довгополова, В. Калошин, В. Рахматшаєва та інших. Теоретичні основи толерантності подано у